

Сергій Копилов, Іван Боровець
(Кам'янець-Подільський)

ПОРТРЕТ ІСТОРИКА НА ТЛІ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (до 75-річчя Івана Каменця)

У статті характеризується життєвий та професійний шлях, наукові здобутки відомого сучасного словацького історика, кандидата історичних наук, професора Івана Каменця. Наукова діяльність та суспільно-громадська активність ювіляра аналізуються на тлі соціально-політичних процесів у Словаччині в період з 1940-х рр. до початку XXI ст.

Ключові слова: історик, історіографія, суспільно-політичні процеси, Словаччина, Словацька держава 1939-1945 рр., «єврейське питання», педагогічна діяльність.

Історія є провідною суспільною наукою, а тому розвиток соціуму та суспільні зміни більшою чи меншою мірою, незалежно від бажання самого історика, впливають на його професійну діяльність, іноді перетворюючись у вирішальний фактор, що визначає його особисте життя і навіть життєву долю. Особливо це характерно для тих, хто публічно демонструє свою активну громадянську позицію, звертає увагу громадськості на актуальні суспільні проблеми. Це незалежно від суб'єктивного бажання переносить істориків зі сфери академічної науки в площину поточної політики. Саме до когорти таких науковців, яким не байдужі процеси, що відбуваються в суспільстві, належить провідний науковий співробітник Інституту історії Словацької академії наук кандидат історичних наук професор Іван Каменець.

Іван Каменець народився 27 серпня 1938 р. у м. Нітра (Словаччина)¹, а перші 8 років його життя пройшли в невеликому гірському селі Янова Вес. У роки Другої світової війни повсякденне життя його родини стало відображенням суспільно-політичних макропроцесів у тогочасній Словацькій державі. Йдеться про вирішення владою «єврейського питання» – видучення євреїв з політичного, економічного, культурного життя словацького суспільства, позбавлення їх майна та громадянських прав, депортації на окуповані польські землі в 1942 р., де більшість із них стала жертвою нацистського голокосту. Не маючи «арійського» походження, сім'я майбутнього історика була потенційним об'єктом цього узаконеного антисемітизму, проте доля виявилася милостивою. Батько Каменця був за фахом будівельним інженером, керував спорудженням військових казарм у Топольчанах, а тому йому було надано «господарський виняток» (збереження за євреєм робочого місця у разі, якщо йому неможливо знайти гідну, за професійним рівнем, заміну «арійським» фахівцем). Коли наприкінці серпня 1944 р. вибухнуло повстання проти німецьких окупантів, батько Каменця приєднався до повстанців, а сім'я з малим Іваном від вересня 1944 р. до квітня 1945 р. ховалися в бункері, адже в Словаччині у цей час лютувала нова хвиля «остаточного вирішення єврейського питання».

Ці сторінки біографії опоненти Каменця часто вважали головною детермінантою його історичних поглядів як професійного науковця. Сам він, не заперечуючи загалом впливу суб'єктивних факторів на власні оцінки та інтерпретації, все ж підкреслює: «Очевидно, що переживання 6-7-річної дитини не були мотивом, чому я досліджую проблему голокосту та історію Першої Словацької республіки, хоча мої старанні критики мені це часто пригадують. Було б краще, якби вони полемізували з моїми поглядами раціональними аргументами»².

З 1946 р. сім'я Каменців проживала в Топольчанах. У місцевій школі Іван 1956 р. отримав атестат зрілості. З приводу своїх тогочасних уявлень про майбутню професію він згадував: «Не стверджую, що я з шкільних років мав якусь чітку мету стати істориком, але з дитинства був завзятим читачем белетристики історичного жанру, насамперед це були історичні повісті та романи Бранецького чи Ірасека, пізніше – романи Фейтхвангера, Цвейга, Лева Толстого... Також згадую, що з радістю читав підручники з історії, за якими навчалися старші учні»³.

Маючи потяг до знань і достатні навчальні результати, Іван вирішив подавати документи на філософський факультет головного словацького вишу – університету імені Яна Коменського в Братиславі. Спершу планував навчатися за напрямом «літературна історія», проте в 1956 р. студентів на таку спеціальність вже не набирали, а тому абітурієнт зупинив свій вибір на загальній історії в комбінації з історією мистецтва.

Роки навчання Каменця у виші (1956-1961 рр.) в історичному вимірі були часом інтенсивної «розбудови соціалістичного ладу» в Чехословаччині. Синхронної «відлиги» за радянським зразком фактично не було, принаймні, вона була більш обмежена, ніж в СРСР, що не могло не позначитися на процесах у вищій освіті. Вчений характеризував тогочасну атмосферу так: «... у той час в університетах вже минув період так званої студентократії. У другій половині 50-х рр. студентська творча активність у науковому дослідженні вельми обмежувалася»⁴.

Зважаючи на вказані обставини, логічним був вибір теми дипломного дослідження – «Рух безробітних [у Словаччині?] під час великої депресії», частина тексту якого стала однією з перших публікацій автора у 1965 р.⁵ Вона відзначалася мінімумом загальних фраз і багатим фактичним матеріалом. Як зазначала багаторічний друг і колега Каменця – викладач Г. Ткадлечкова: «Якби zostався на цьому шляху, міг би спокійно плисти за течією, без ризику наразитися на міліну, або на штучну політичну загау. Однак він вирішив інакше»⁶.

Одним з факторів, що вплинув на подальший життєвий шлях Каменця було те, що він належав до групи «мислячих» студентів. На семінарах задавав вимогливі питання, чим неодноразово мимоволі викликав дискусію. Добросовісне ставлення до навчання, аналітичне, іноді з домішками сарказму, історичне мислення у поєднанні зі скромністю характеру та толерантністю були визначальними ри-

сами образу Каменця-студента. Вони й досі залишаються основою особистісного профілю сьогоднішнього зрілого професіонала.

Найбільший інтерес у дослідника-початківця викликала культурна, літературна, політична історія ХХ ст. Роздуми над цими проблемами вилилися у перші спроби власних висновків. «Хто захоче, той віднайде навіть в його ранніх працях, окрім обов'язкової «здравиці богам»..., перевищення звичайної для того часу норми власної інтерпретації», – відзначає Г. Ткадлечкова⁷.

Після закінчення університету Іван упродовж 1961-1963 рр. проходив строкову військову службу. Повернувшись до цивільного життя, влаштувався працівником Словацького національного музею в Братиславі. Каменец, як працівник музею, взяв участь в аналізі єврейських культурних пам'яток. Історик згадував: «В принципі випадково там виявилися деякі письмові документи – збірка звітів про діяльність єврейських трудових таборів та збірних пунктів у Словаччині у 1942-1944 рр. Я захопився, й відтак написав і опублікував з цієї тематики свою першу фахову розвідку»⁸. За такого доленосного збігу обставин у словацькій історіографії розпочався процес наукового дослідження «єврейського питання» у 1938-1945 рр., а Іван Каменец став безперечним першопрохідцем у дослідженні такої теми.

Певний час історик працював і в Словацькому центральному архіві (сьогодні – Словацький національний архів у м. Братиславі), де до кола його службових обов'язків входили опрацювання та каталогізація архівних фондів органів влади Словацької держави 1939-1945 рр.

Період середини 60-х рр. загалом був успішним у житті науковця. Насамперед він знайшов свою «тематичну нішу» на полі історичних досліджень, що, безперечно, стало міцним фундаментом для його подальшого професійного самовираження та вдосконалення. Сприятливою на той час була і суспільно-політична атмосфера в країні. З 1962 р. першим секретарем ЦК словацької компартії став А. Дубчек – ідеолог демократизації комуністичного режиму, ініціатор процесу лібералізації суспільного життя. В усьому останнього словацька історіографія частково позбулася ідеологічних обмежень за попередніх 15 років. На численних наукових форумах, у статтях, монографіях та збірниках обговорювалися раніше табуйовані теми і погляди, особливо щодо проблем модерної словацької історії⁹. У 1965 р. Іван Каменец вступив до заочної аспірантури Інституту історії Словацької академії наук (САН), а його науковим керівником було призначено відомого словацького історика Л. Ліптака.

Згадуючи свого Вчителя, Каменец зазначав: «Мені казково пощастило, що у професійній діяльності та особистому житті я зблизився з Ліптаком»¹⁰. Під його керівництвом він сформувався як фаховий дослідник історії. Неоціненні настанови та консультації щодо методологічних підходів, глибокого аналізу фактичного матеріалу, компаративного зіставлення, розгляду подій словацької історії в контексті європейської та світової стали школою справжнього науковця. Водночас Ліптак будовав стосунки

зі своїм аспірантом на партнерській основі й особистій приязні, не обмежував його ініціатив. Природно, що темою дисертаційної роботи стало «єврейське питання» в період Другої світової війни.

На жаль, ми не володіємо інформацією про участь (чи неучасть) Каменця у подіях «Празької весни» 1968 р. Припускаємо, що скромність характеру не дозволила йому у своїх інтерв'ю торкатися цього питання. З іншого боку, якби він був активістом тогочасних революційних подій, то на цьому б обов'язково наголошувала словацька преса, друзі, знайомі й учні історика. Найбільш вірогідним було те, що молодий науковець плідно працював над дисертацією, адже на 1968 р. припадав уже третій рік його навчання в аспірантурі.

Значним науковим досягненням Каменця стала публікація в 1969 р. в «Історичному журналі» статті про ставлення сейму Словацької держави до «єврейського питання» у 1939-1945 рр.¹¹. Не покладаючи всієї повноти політичної відповідальності за переслідування євреїв на сейм, автор підкреслив, що парламент був «асистентом» цього процесу, підтримуючи його прийнятими законами, власним авторитетом і «тихою згодою». При цьому Каменец простежив обговорення відповідної проблеми у виступах депутатів сейму та з'ясував, що в позиціях окремих парламентаріїв простежувалися розбіжності щодо темпів, методів, форм вирішення «єврейського питання», але всі вони не заперечували його актуальності та необхідності розв'язання.

З 1969 р. Каменця залишають на посаді наукового співробітника Інституту історії Словацької АН (далі – САН), і відтоді до сьогодні його життєва доля пов'язується з цією науковою установою. На початку 70-х рр. після короткочасного періоду послаблення ідеологічного тиску держави на суспільство набирав обертів процес так званої «нормалізації». Фактично це був реванш консервативних сил у партійно-державній верхівці Чехословаччини за моральну поразку у «Празькій весні». Виконуючи вимоги Москви та спираючись на чехословацьких комуністів-ортодоксів, новий лідер партії Г. Гусак ініціював жорсткі заходи щодо зміцнення комуністичного режиму: боротьба з буржуазною ідеологією, очищення рядів партії, відновлення цензури, репресії проти незгодних тощо. За таких умов об'єктом ідеологічної критики та цькування з боку влади став науковий керівник Каменця Л. Ліптак, який у 1971 р. звільнився з академічного інституту. Це сталося за декілька місяців до захисту Каменцем кандидатської дисертації. Здобувачеві пропонували змінити керівника, щоб на захисті роботи не фігурувало ім'я незгодного з режимом науковця, проте він відмовився¹².

70-і рр. ХХ ст. виявилися серйозним життєвим випробуванням для Каменця. Задушлива суспільно-політична атмосфера не сприяла повноцінному розкриттю його творчого потенціалу як вченого. Вже захищена кандидатська робота знову стала неактуальною, адже вона охоплювала період «фашистської ери» словацької історії, як називали добу 1939-1945 рр. у тогочасній ідеологічній термінології. В неофіційних резолюціях вказувалося, що

зміст дослідження недостатньо марксистський, а єврейська проблематика є неперспективною, а тому про публікацію дисертації у формі монографії годі було й думати.

У цій ситуації історик виявив неабияку дослідницьку мужність, не зрікся «свої теми», й до кінця 80-х рр. видав декілька статей за матеріалами дисертації¹³. Привертає увагу факт маневрування, чи своєрідних наукових хитрощів, до яких вдавався у цей час не лише Каменец, але й інші словацькі історики для того, щоб мати можливість опублікувати свої дослідження. Йдеться про надання статтям ідеологічних назв, але при цьому уважному читачеві неважко зрозуміти, що їх зміст був позбавлений «марксистського духу», окрім декількох стандартних посилань на праці Маркса й Енгельса¹⁴. Натомість основний текст відзначався високим рівнем професіоналізму та науковою обґрунтованістю результатів дослідження. Саме до таких статей належала ґрунтовна розвідка Каменця щодо економічних аспектів антисемітського курсу уряду Словацької держави¹⁵. В ній формально йшлося про словацьку буржуазію, але водночас простежувався процес арізації єврейського майна, організований державними органами. Декларувався його класовий характер, але акцентувалося на економічних наслідках арізації для Словацької держави загалом. Ще одним подібним прикладом була його стаття про депортацію євреїв¹⁶.

Втім, не варто абсолютизувати нонконформізм історика стосовно тогочасного політичного режиму й зараховувати його до кола науковців-дисидентів. Каменец продовжував працювати на посаді наукового співробітника Інституту історії САН, що став зняряддям, співучасником та одночасно жертвою «нормалізаційного» режиму. Життєві реалії змушували Каменця шукати компроміси із самим собою, і згодом він вступив до лав компартії й почав розробляти дослідницькі теми, які задовольняли вимоги політичної кон'юнктури.

Переважну більшість тогочасної словацької друкованої історичної продукції, присвяченої періоду Другої світової війни, складали праці, предметом уваги яких були передумови, перебіг і наслідки Національного повстання 1944 р., адже активну участь в ньому брали й комуністи¹⁷. То ж не дивно, що Каменец писав статті, присвячені цій події¹⁸. Таким чином, він залишався у «своєму періоді» та одночасно виконував план роботи наукового співробітника. Керівництво інституту не заперечувало, а можливо й спонукало його до дослідження творчості відомого словацького комуніста А. Новомеского, який в період Другої світової війни був сподвижником Г. Гусака. Тому статті Каменця були опубліковані в провідних наукових часописах – «Історичному журналі» та «Збірнику Музею Словацького національного повстання»¹⁹.

Іншим предметом наукових зацікавлень Каменця став розвиток словацької історіографії, зокрема висвітлення подій 1939-1945 рр.²⁰. Ціаком зрозумілим у контексті тієї епохи було звернення до історіографічного та світоглядного виміру доби «побудови соціалізму»²¹. З'явилися його публікації, присвячені політичним

та культурним аспектам розвитку Словаччини у складі міжвоєнної Чехословаччини²².

Отже, вже у 70-х рр. сформувалося як хронологічне (від 1918 р. до 60-х рр. ХХ ст.), так і тематичне (проблеми політичного, культурного, суспільного розвитку, питання історіографії) поле наукових пошуків Каменця. Одна його частина була бажаною й виходила з внутрішніх прагнень дослідника, а інша – нав'язана ззовні.

80-ті роки принесли деякі зрушення в життя словацького суспільства загалом й Івана Каменця зокрема. Політичний тиск частково послабився, а статус історика в очах режиму покращився внаслідок вивчення ним витоків марксистської історіографії в Словаччині. У 1984 р. результати дослідження були узагальнені в монографії²³, що стала знаменною подією для 46-річного дослідника, хоча її проблематика цілком відповідала політичним інтересам комуністичної влади. Після 1989 р. критики Каменця в історіографічних дискусіях використовували цей факт для витворення з автора монографії образу затятого «марксиста» й представника марксистської історіографії.

Каменец категорично відкидав подібні звинувачення: «Ніколи не публікував книги про марксистську історіографію... написав монографію про початки марксистського історичного мислення у Словаччині. Її зміст завершується кінцем 40-х рр. ХХ ст., тоді професійна марксистська історіографія лише формувалася... переконаний, що вона мала великі позитиви як з погляду фактологічного внеску, так і в плані несміливої ревізії деяких догматичних стереотипів»²⁴. Причини, що спонукали до написання цієї книги історик пояснював так: «Дане дослідження розпочав тому, що я наївно вважав, що його теоретичний характер дає можливість хоча б трохи уникнути тем, які «ідейна поліція» стерегла набагато уважніше»²⁵. Також він визнавав, що ця книга була «продуктом епохи»: «Щоправда, все те відзначалося (і не могло не відзначатися) тогочасною термінологією, обмежувалося ідеологічними факторами і вбивчою автоцензурою»²⁶.

Свідченням зрослого авторитету Каменця в наукових колах і довіри з боку влади стало його запрошення до авторського колективу 5 і 6 томів академічної «Історії Словаччини»²⁷. 1980-ті роки виявилися більш пайдними в науковій діяльності Каменця, а опубліковані ним праці можна розділити за тематичними групами: політичний²⁸ та культурний²⁹ розвиток словацьких земель у складі Першої Чехословацької республіки, рух Опору у Словаччині в 1939-1945 рр.³⁰, проблеми історіографії та методології історії³¹.

Привертає увагу його розвідка про діяльність у міжвоєнній Словаччині Національної фашистської громади, що, на його думку, не мала серйозного впливу на політичній авансцені, а її лідер Я. Івак навіть не висувався кандидатом у депутати сейму Словацького автономного краю на виборах у грудні 1938 р.³². Автор не міг тоді сформулювати логічне риторичне запитання, що чітко читалося з контексту висновків статті: «Чи правомірно

називати тогочасний політичний режим фашистським, якщо класична фашистська партія не відіграла у ньому помітної ролі?»).

Окремо слід вказати на замовну публікацію, присвячену аспектам «урочистого» процесу культурної революції у період будівництва основ соціалізму у Словаччині³³, а також колективну монографію «На спільному шляху», присвячену аналізу культурних процесів у Чехії та Словаччині³⁴.

Незважаючи на небезпеку невдоволення «зверху», Каменец не поривав контактів зі своїм науковим керівником: виконував його доручення, надавав різноманітну інформацію, за його сприяння той отримав запрошення до участі в різних наукових заходах. Передусім Ліптак взяв на себе функцію неформального консультанта Каменця³⁵. Зберігалися його зв'язки з університетським викладачем Г. Ткадлечковою, яка стала жертвою «нормалізаційних» процесів і була «неудодною» для режиму особою.

«Оксамитова революція» в Чехословаччині 1989 р. і початок демократичних процесів поставили перед словацькою історичною наукою нові завдання, що полягали передусім у перебудові ідейних і методологічних засад історичного дослідження і звільненні її від ідеологічного тиску з боку держави. Як громадянин ліберально-демократичних переконань та як професійний історик, Каменец однозначно підтримав суспільно-політичні зміни в країні, що зумовили зняття абсурдних заборон на публікації його наукових розвідок. У 1991 р. нарешті видається його дисертація у монографічній формі під назвою «Слідами трагедії»³⁶, висновки якої і через двадцять років не втратили актуальності та новизни.

Головною метою автора під час роботи над цією книгою було ретельне опрацювання архівних і опублікованих документів щодо Голокосту в Словаччині й трансформування слідів тих подій на мову раціоналізму так, що дозволяло громадськості зрозуміти безглуздість цієї трагедії³⁷. Автор довів, що антисемітизм у Словаччині не мав расової форми, а був результатом економічних, національних і релігійних чинників³⁸. При цьому ідейні фактори вирішення єврейського питання поєднувалися з економічним прагматизмом, що полягав у посиленні підприємницького середнього класу словаків. Водночас більшість словацького населення реагувала на першу хвилю антиєврейських заходів байдуже чи вбачала у них засіб коригування соціальної нерівності на користь бідніших верств.

У нових суспільно-політичних умовах Каменец одним з перших публічно визнав недосконалість марксистської методології історичного дослідження та поставив на порядок денний питання зв'язку професійних істориків з громадськістю та впливу історіографії на формування історичної свідомості в суспільстві³⁹.

У центрі уваги науковця опинилася проблематика суспільно-політичного розвитку Словаччини у роки Другої світової війни. Він взяв участь у низці конференцій, де виступив з ґрунтовними доповідями, що стали платформою його розуміння проблеми й багато в чому були новаторськими в інтерпретації та оцінці функціонування Словацької держави 1939-1945 рр. Так, у ма-

теріалі про політичну систему Словацької держави Каменец називав її виникнення побічним продуктом європейської політичної кризи кінця 30-х рр. XX ст., вживає терміни «авторитетний», «тоталітарний» на позначення недемократичного характеру її режиму⁴⁰. Вагомим внеском історика стала періодизація суспільно-політичного розвитку країни, в основу якої покладено темпи тоталітаризації та фашизації країни. На його переконання, недовготривалий період існування Словацької держави зумовив незавершеність вказаних процесів: «В ідейному та практичному плані внутрішньополітична система Словацької держави залишилася недобудованою»⁴¹.

Зацікавила Каменца постать тогочасного голови владної партії Й. Тісо. Дослідник підтвердив гіпотезу про те, що Тісо як партійний лідер «був відносно більш незалежним від тиску нацистської Німеччини, самостійним та справжнім ніж як президент»⁴². Автор детально простежив кадрові рішення Тісо, використання авторитету й впливу в партії у боротьбі з праворадикальними конкурентами за контроль над владою, вибудовування власного вождизму та поведінку лідера під час наростання внутрішньополітичної кризи у 1943-1944 рр.

Предметом наукового аналізу Каменца стали спроби маневрів словацької політичної верхівки на завершальному етапі Другої світової війни. Він відзначав, що формулювалися різні проекти повоєнного державно-політичного устрою Словаччини: повернення до складу Чехословаччини шляхом «реверсного» голосування сейму (М. Сокол); збереження державності завдяки військовому перевороту з опорою на Червону Армію (Ф. Чатлош); входження Словаччини до центральноєвропейської католицької федерації як самостійного суб'єкта (Й. Кіршбаум, Ф. Дюрчански)⁴³. Проте це все залишилося на рівні теоретичних конструкцій, адже президент Й. Тісо ще 27 серпня 1944 р. заявив: «Навіть у разі поразки Німеччини не зрадімо її»⁴⁴.

Упродовж першої половини 1990-х років Каменец опублікував кілька статей, присвячених «єврейському питанню»⁴⁵, міжвоєнній Чехословаччині⁴⁶, руху Опору в роки війни⁴⁷, постаті Л. Новомеского⁴⁸. В останній він вказав на тісні контакти лідера комуністичного крила руху Опору Л. Новомеского з міністром внутрішніх справ в людацькому уряді А. Махом. Знаходячись по обидва боки барикад, вони регулярно спілкувалися, а Новомеский використовував ці зустрічі для клопотань у справі ув'язнених однопартійців, що в більшості задовольнялися⁴⁹. Важливою для розуміння тогочасної політичної ситуації є цитована в статті фраза Новомеского: «Влада Тісо є найстабільнішою з усіх державсателітів [Німеччини] не тому, що відчуває за собою народ, а тому, що всі у Словаччині були переконані в її необхідності»⁵⁰.

Історик взяв участь у підготовці колективної праці з історії політичних партій у Словаччині⁵¹ та став співупорядником збірки дипломатичних документів взаємовідносин Словацької держави з Ватиканом⁵².

Важливою віхою у професійному житті Каменця стала публікація монографії «Словацька держава 1939-1945 рр.»⁵³. Показово, що автор уникнув чорно-білого погляду на тогочасні події й процеси та дуже раціонально, виважено та коректно вказав як на позитиви, так і на негативи функціонування Словацької держави. Так, однозначно засуджуючи політичний режим, автор визнає, що він все ж був «дірявим тоталітаризмом» (відсутність страт за опозиційну діяльність, піднесення культурного розвитку)⁵⁴. Водночас він не приховав позитивних економічних зрушень у країні⁵⁵. Зрештою, трансформації історичної оцінки цього періоду Каменцем полягала не в ігноруванні здобутків старшого покоління науковців, а в їх коригуванні відповідно до нових методологічних потреб. Безперечно, такий фаховий науковий підхід зазнав не лише схвалення й згоди. Деякі консервативні колеги Каменця з Інституту історії САН звикли до беззастережної демонізації клеро-фашистської Словацької держави, а тому поставилися до його висновків з осторогою і навіть із засудженням за своерідний ревізіонізм⁵⁶.

Ще більше невдоволення висловлювали словацькі емігрантські історики, які утверджували позитивну міфологізацію Словацької держави і її президента Й. Тісо. Після 1989 р. М. Дюріца, Ф. Внук та інші апологети словацької державності 1939-1945 рр. отримали можливість пропагувати свої погляди на батьківщині. Як наслідок зав'язалися багаторічні гарячі дискусії між ними та академічними істориками, до групи яких належав Каменец. Характерною ознакою історіографічної ситуації стали взаємні звинувачення в некомпетентності. Каменцю найчастіше закидалося те, що він не міг позбутися старих кліше й керувався марксистськими принципами. Особливо «націоналістів» драгував той факт, що Каменец і його колеги-однодумці говорили від імені демократії. Так, Ф. Внук у рецензії на перевидання книги А. Ліптака, який повернувся на роботу до Інституту історії САН і розгорнув активну діяльність у складі групи академічних істориків⁵⁷, підкреслював: «Сучасні марксистські історики, намагаючись реабілітувати своє попереднє заідеологізоване мислення, швидко стали демократами і шукають опору в світовому громадянському суспільстві та чехословакізмі»⁵⁸.

Незадоволення посилювалося через те, що в умовах наростання чесько-словацьких суперечностей у 1990-1992 р. Каменец стояв на громадянській позиції необхідності збереження спільної Чехословацької держави⁵⁹. Зручним приводом для його тенденційного критиканства стали його тісні наукові зв'язки з чеськими істориками, факт публікації книги про Словацьку державу в Празі та ще й чеською мовою, перевидання її наступного року угорською мовою у Будапешті⁶⁰. Ювіляр з гіркою іронією зауважив, що його дисертацію в період «нормалізації» не опублікували через «неслабкість» у ній марксизму, а історики-«націоналісти» на початку 1990-х рр. закидали їй уже занадто марксистський характер⁶¹.

Відповіддю Каменця на критику, яка часто позначалася особистісним та образливим змістом замість аргументованої дискусії, була врівноважена констатація її політичного, а не наукового

характеру: «Ядро прихильників національної концепції складають історики-емігранти, які так чи інакше симпатизують людацькому⁶² руху, а в Словаччині їх підтримують лише ласі до сенсацій публіцисти. То ж не дивно, що вони прагнуть реабілітувати тодішній політичний режим»⁶³. Науковець вказав на чіткі паралелі офіційної політичної пропаганди у 1939-1945 рр. з націоналістичною агітацією початку 90-х рр. щодо зміни державно-політичного статусу Словаччини⁶⁴. Не пройшла повз увагу дослідника ще одна паралель: «Після політичних змін [1989 р.] лише змінився звинувачувальний ярлик з марксизму на чехословакізм, космополітизм, сіонізм, лібералізм та ін.»⁶⁵.

Дещо емоційно, але щиро й відверто лунала його безособова, непрямая критика своїх опонентів у статті про життя і діяльність відомого словацького історика Д. Рапанта. Розмірковуючи, щоб б робив Рапант на сучасному етапі, Каменец писав: «Напевне можемо стверджувати, що він би знову немилосердно воював проти неуків та шарлатанів, які зараз стали практично масовим явищем й претендують на «єдино правильний виклад історії». Таки би знову боровся проти їх інколи витонченої, інколи наївної, але завжди шкідливої міфологізації та героїзації національної та державної історії»⁶⁶.

Проте суспільно-політична ситуація в країні «лила воду на млин» «націоналістів», які розглядали утворення з 1 січня 1993 р. незалежної Словаччини як закономірне завершення боротьби за національне самовизначення та логічне продовження державотворчих традицій республіки 1939-1945 рр. Це був надзвичайно важливий ідейний аргумент, а постійно експлуатований зв'язок і паралелі цього періоду з сучасністю став досить серйозним інструментом впливу на громадську думку.

В 1995 р. в офіційному програмному документі Міністерства культури Словаччини досить серйозно стверджувалося, що в країні є національна та ненаціональна культури, а остання послаблювала словацький національний суб'єкт. Автори документа окреслили й носіїв цих шкідливих і небезпечних тенденцій: «Неможливо далі терпіти те, що суспільні інститути САН є розсадниками антисловацьких сил»⁶⁷.

За ініціативи уряду В. Мечіара було створено Інститут історії при Словацькій Матиці, що став осередком дослідників національного напрямку⁶⁸. В установі активізувалася видавнича справа, але майже на всю друковану продукцію було спрямовано різкі рецензії академічних істориків, як, втім, і їхні праці скептично сприймалися опонентами. Каменец був одним з двох найактивніших учасників дискусій від групи академічних істориків. Кульмінацією протистояння стали суперечки в зв'язку з публікацією книги М. Дюріці «Історія Словаччини та словаків»⁶⁹. Академічні історики в спеціальному зверненні, підписаном якого був також Каменец, звинуватили його в передержаності, суб'єктивному підході, вибірковості та переключуванні фактів⁷⁰. Дюріца не менш гостро реагував на критику і в спеціальному виданні докладно відповів на всі зауваження, не відступивши від своєї позиції⁷¹.

Ситуацію ускладнило те, що ця праця була пробним шкільним посібником з історії, а відтак подана в ньому інформація про відносно комфортні умови в єврейських трудових таборих⁷², всупереч загальноприйнятому засудженню антисемітизму, формувала спотворені ціннісні орієнтири у школярів. Або ж наголошення на великих жертвах серед цивільного населення під час проходження радянсько-німецького фронту через Словаччину⁷³ вело б їх до висновку про недоцільність і шкідливість боїв Червоної Армії. Зрештою, завдяки категоричній позиції Словацької академії наук та освітніх структур Європейського Союзу⁷⁴ цей посібник було вилучено з числа рекомендованих для використання в навчальному процесі.

У другій половині 90-х рр. Каменец продовжив вивчати історію Словаччини в 1939-1945 рр. Він проаналізував роль і місце правлячої Глінкової словацької народної партії в політичній системі Словацької держави, простежив її еволюцію від партії правоконсервативної християнського типу до самовладної єдиної державної з елементами авторитаризму й тоталітаризму⁷⁵. Історик демонстрував її перетворення у масову партію, яка втрачала елітний характер і риси політичного руху. Членами партії ставали вже не за ідейними переконаннями, а через інтерес отримання робочого місця, економічних та соціальних переваг та інших вигод, що стало причиною її розкладу⁷⁶.

У своїх статтях Каменец активно полемізував з Ф. Внучком, який для характеристики політичного режиму Словацької держави використав термін «воєнна демократія» та стверджував, що подібна система у роки Другої світової війни функціонувала в США, Великій Британії, Швейцарії. Коментар Каменця щодо цього наступий: «Вважаю, що така оцінка не відповідає відомим історичним фактам, є позначена апріорними ідеологічними поглядами, має більше свідомо пропагандистський, ніж науковий характер»⁷⁷.

Аргументи Каменця щодо антигуманного характеру людацького режиму знаходимо в статті, присвяченій порушенню прав людини в Словацькій державі. На його переконання, громадян ув'язнювали в спеціальному таборі в Ілаві без судового провадження, які не лише діяльністю, але й висловлюваними думками могли становити небезпеку для чинної влади. Він оперував цифрою у 10 тис. осіб, які пройшли через табірну систему тогочасної Словаччини⁷⁸. У сфері офіційної пропаганди автор звернув увагу на типові для недемократичних режимів заклики до боротьби за «нову людину», «ідеального словака»⁷⁹.

Продовженням такого напрямку досліджень стала ґрунтовна студія про місце Державної ради у політичній системі Словацької держави⁸⁰. Вказуючи на її формально високий політичний статус (мала бути своєрідною верхньою палатою парламенту з функцією врегулювання та гармонізації політичного життя), автор доводив, що Державна рада не відігравала тієї вагомій ролі, яку відводила їй Конституція (наприклад, її функцією було притягнення до відповідальності президента). Він уживав щодо цієї інституції характерні метафори: «хворе від народження дитя», «дебатний гурток старців»⁸¹.

До числа дослідницьких ініціатив Каменця слід зарахувати розвідки про зовнішню політику Словацької держави⁸², організацію примусової праці у 1939-1945 рр.⁸³, суспільно-політичний розвиток міста Тренчін у часи Другої світової війни⁸⁴, історичну долю єврейської громади в Братіславі⁸⁵, діяльність політиків Й. Леттріха та Я. Естергазі⁸⁶. Про зрослий міжнародний авторитет дослідника свідчать його публікації в чеських і словенському наукових збірниках⁸⁷.

У цей період Каменец розпочав комплексне вивчення історії Словацької держави, зокрема, активно досліджував тогочасне суспільство, його диференціацію у ставленні до політичного режиму та суспільно-політичних подій в країні. У вступній статті до збірника з «усної історії» він писав: «Можна констатувати, що ставлення населення Словацької держави в історичній свідомості зафіксоване через позитивний або негативний досвід в господарсько-соціалній сфері, і набагато менше крізь призму політичного характеру держави та її режиму»⁸⁸. З точки зору повсякдення пересічних громадян Каменец проаналізував життя на території повстання 1944 р.⁸⁹.

Вагомим досягненням історика стала публікація в 1998 р. монографії, присвяченій життю та діяльності найбільш контроверсійної й суперечливої постаті в словацькій історії – президента Словацької держави Й. Тісо⁹⁰. Формулюючи актуальність проблеми, автор зазначав: «Постать Тісо проглядається вельми погано, тому що ми його або поставили на п'єдестал поза критикою, або кинули в прірву зневаги та забуття... Вважаю, що критичний та якомога об'єктивніший підхід до цієї особи має найменше прихильників»⁹¹. Автор підкреслював, що президент Й. Тісо у своїх діях керувався не власними бажаннями та планами, а політичним прагматизмом⁹². Коли він ставав перед вибором, чи має чинити як політик або як священик, то в абсолютній більшості випадків обирав першу альтернативу⁹³. Як переконаний науковець, президент мав у словацькому суспільстві беззаперечний авторитет, але випливав він не з його політичних якостей, чи громадської активності, а передусім з факту, що він був священиком⁹⁴.

Каменец не знімав з Тісо політичної відповідальності за недемократичний режим і порушення прав людини в Словацькій державі: «Інколи у дипломатичній кореспонденції з Ватикану вказувалося, що в Словаччині є два блазні: один, що робить (радикал Войтех Тука) та другий, який дозволяє робити (поміркований Тісо)»⁹⁵. Історик констатував маніпулювання президентом пропагандистськими гаслами відповідно до актуальних політичних потреб. Зокрема, під час березневої кризи 1939 р., виправдовуючи вихід Словаччини зі складу Чехо-Словаччини, він заявив, що нація «важить більше, ніж держава». Натомість восени 1944 р. в умовах антинацистського та антилюдацького повстання Тісо закликав до спокою та припинення боротьби, мотивуючи це потребою збереження Словацької держави, хоча така позиція вже суперечила національним інтересам⁹⁶.

Торкаючись проблеми взаємостосунків Словацького президента й А. Гітлера, історик писав: «Немає сумнівів, що вони ідеологічно, політично та суто у людському сенсі були далекими один від одного. Однак між ними існувала взаємоповага та інколи навіть взаємозахоплення. Хоча Тісо мусив знати про політичну віроломність та злочини Гітлера, про його антирелігійну позицію, однак продовжував бачити в німецькому диктаторові творця, вірного і зрештою єдиного гаранта існування словацької держави». Цитує автор і коментар Гітлера з приводу депортації словацьких євреїв навесні-влітку 1942 р.: «Дуже цікаво, як нам той ксьондзик – Тісо – віддав своїх євреїв»⁹⁷.

Каменец проводив аналітичні паралелі між Тісо та президентом комуністичної Чехословаччини Г. Гусаком: «Подібно як і нацисти за допомогою Тісо, так і Ради за допомогою Гусака виконали через «поміrkованих колаборантів» свої політичні завдання ліквідації «Празької весни» у Чехословаччині»⁹⁸. Автор монографії підкреслював, що історик не може говорити про винуватість чи невинність Тісо, виконувати роль прокурора, судді, адвоката, але може констатувати його цілковиту відповідальність в політичному та моральному вимірах⁹⁹. На заувагу, що Тісо у своїй політичній діяльності та колабораціонізмі з нацистами керувався благородними намірами «збереження нації», «меншого зла», Каменец відповідав, що «історія неблаганна: не оцінює наміри, навіть найкращі, але конкретні дії»¹⁰⁰.

Таке висвітлення досліджуваної проблеми зумовило позитивні рецензії на монографію. Так, один із рецензентів зауважував: «Іван Каменец спробував окреслити біографію Тісо так, щоб цей образ гладко вписувався між двома полюсами – героїзації та демонізації – але при цьому не збився на вмiлу необґрунтовану псевдокоректність або плазування перед ворожими [історіографічними] таборами»¹⁰¹.

Важливим етапом в науковій кар'єрі Каменца стала його книга з характерною назвою «Пошуки та блукання в історії. Роздуми. Студії. Дискусії» (2000)¹⁰², в якій було перевидано історіографічні та історіософські статті та нариси із широкого спектру проблем модерної словацької історії. В них автор вкотре полемізував з романтичними поглядами окремих політиків, стверджуючи, що сльози на очах в депутатів – свідків проголошення Словацької держави – були не саїзми радості, а проявом страху, приниження і невпевненості в майбутньому¹⁰³. Автор констатував перевагу в політичному житті тогочасної Словаччини націоналістичної ідеї, але визнавав як її позитивні (оборона нації), так і негативні (нетолерантне ставлення до інших націй) риси¹⁰⁴.

Історик виважено обґрунтував наростання алібізму в словацькому суспільстві, тобто бажання виправдатися перед антигітлерівською коаліцією за свою співпрацю з німцями¹⁰⁵. Аналізуючи події повстання осені 1944 р. він писав, що в поведінці населення більше важили не політичні погляди, а суто людські почуття – страх за життя, роботу, родину¹⁰⁶. Він визнавав, що після німець-

кої окупації, беручи до уваги винятково несприятливі політичні й військові умови, державно-адміністративний апарат людацького режиму функціонував загалом нормально, включно зі сферами економіки та культури¹⁰⁷.

З кінця 90-х рр. XX ст. кардинально змінився «політичний клімат» у Словацькій Республіці. Скомпрометований звинуваченнями в авторитаризмі, націоналізмі та корупції, прем'єр-міністр В. Мечіар зійшов з політичної авансцени, а уряд його наступника М. Дзуринди відновив євроатлантичний курс країни, а наднаціональний підхід в інтерпретації минулого отримав всебічну підтримку з боку влади.

Початок 2000-х років став періодом найвищого професійного й громадянського визнання в житті Івана Каменца. Він став співредактором документальних видань «Голокост у Словаччині»¹⁰⁸, ювілейного збірника на пошану Л. Ліптака¹⁰⁹, співавтором колективних видань «Постаті словацької історії першої половини XIX ст.»¹¹⁰, «Наші словацькі міфи»¹¹¹, «Ментальні карти Словаччини»¹¹², «Ключові проблеми модерної словацької історії 1848-1992»¹¹³, «Століття процесів: суди, політика та суспільство у модерній словацькій історії»¹¹⁴. Його монографія про Й. Тісо вийшла друком угорською¹¹⁵, польською¹¹⁶ мовами, побачило світ її 2-е доповнене видання у Словаччині¹¹⁷. У 2007 р. англійською мовою видано монографію «Слідами трагедії»¹¹⁸, 2008 р. – в Чехії вийшла монографія «Словацька держава в образах (1939-1945)»¹¹⁹. Серія його статей була опублікована в США¹²⁰, Франції¹²¹, Німеччині¹²², Швеції¹²³, Польщі¹²⁴, Ізраїлі¹²⁵.

Знаковою подією стала публікація в співавторстві з Е. Ніжнянски статті «Оплата за депортованих євреїв». Автори обґрунтували висновок, що Словаччина виявилася єдиною з поміж країн-союзниць Третього райху, що організувала депортації євреїв за допомогою власних адміністративних ресурсів. Навіть більше, словацька влада виплатила німцям по 500 марок за кожного депортованого, нібито як відшкодування витрат за їх поселення на новому місці, що склало зрештою суму в 288 млн. словацьких крон¹²⁶.

Значну компаративну цінність для української історіографії мала розвідка Каменца «Визвольні міфи – приклад Словаччини», в якій характеризувалася ситуація 1944-1945 рр. Автор поклав відповідальність за злочини проти словацького цивільного населення як на частини Вермахту, так і Червоної Армії. Було відзначено, що спілкування словаків з радянськими вояками було надто відвертим: «Щоденні індивідуальні крадіжки, гвалтування жінок і дівчат, неконтрольовані безчинства, а головне – вивезення десятків тисяч словацьких громадян до гулагів»¹²⁷. Історик резюмував: «А чи чітко знали радянські вояки, куди прийшли: до пригнобленої, а відтак союзної, чи до ворожої країни?»¹²⁸.

Каменец продовжив зондувати різні аспекти суспільного життя, зокрема історію повсякдення словацького соціуму в 1939-1945 рр.¹²⁹. Він торкнувся проблеми недостатньої уваги дослідників до проблем соціальної історії. Так, науковець констатував,

що більшість 2,6-мільйонного населення тогочасної Словаччини переймалась своїми «щоденними турботами й radoщами». Автор сформулював методологічні орієнтири щодо вивчення взаємодії словацького суспільства та владного режиму в 1939-1945 рр.: «Все населення формувало своє ставлення до режиму, держави чи руху Опору через раціональний фільтр власного економічного та соціального становища, індивідуальної кар'єри, професійної самореалізації – тобто передусім через особистісний досвід власного повсякдення... Такий фільтр мав передусім емоційний вимір, у якому вагому роль відігравали релігійне життя, національна приналежність, родинне виховання, освіта тощо»¹³⁰. Безсумнівно, що ці авторські рекомендації є універсальними в плані дослідження відносин між владою і суспільством.

Історик також простежив взаємовпливи по лінії «влада-інтелігенція», «війна-суспільство», «церква-суспільство», «повстання-суспільство». Цікавим є його риторичне запитання: «Чи була добровільна праця словацьких заробітчан у Німеччині формою колаборації з нацистським режимом, чи частиною природного прагнення до соціального забезпечення?»¹³¹.

В іншій статті Каменець відзначив, що корисливі мотиви отримання матеріальних вигод у ході антисемітських заходів людацької влади значно нейтралізували критичне ставлення до них пересічних громадян. «Режим таким чином свідомо затягував до правового та морального багна при грабежі єврейського майна навіть політично байдужих людей», – писав він¹³². Історик зауважував, що і в сучасній Словаччині, попри загальне засудження антисемітизму, існує течія, яка виправдує його словацькими національними, державними, економічними, культурними інтересами, лунають заяви, що «словацька нація є такою, яка мала дійсну причину виселити зі своєї території євреїв»¹³³.

В окремій розвідці історик розглянув прояви корупції, що супроводжували вирішення «єврейського питання», серед яких: шантаж євреїв з боку силових структур та чиновників, хабарництво та заниження ціни єврейського майна під час його розпродажу або видачі аризаційних декретів на промислові й торгівельні об'єкти, підкупи заради порятунку від депортації¹³⁴.

Дослідник також акцентував увагу на спробах євреїв уникнути незавидної долі шляхом зречення своїх національно-конфесійних коренів. Це проявлялося в прийнятті католицької віри, запереченні біологічного батьківства, розірванні шлюбу з єврейським партнером. Втім, як стверджував науковець, ново-навернені християни та псевдоарійці (так звані «білі євреї») зустрічали як недовіру, зневагу та упередження з боку свого нового соціального середовища, так і звинувачення в зраді, ізоляцію, ворожість з боку єврейської громади¹³⁵.

На увагу заслуговує стаття Каменця методологічного характеру, присвячена мотивам страху й алібізму як рушійним силам поведінки індивідів у повсякденному житті. Він зазначав, що ці почуття є характерними для вчинків людей в умовах тоталітар-

них режимів, які ці феномени не лише враховують, а й на них передусім опираються, цинічно використовують для контролю над суспільством¹³⁶. Історик підкреслив, що проголошення та функціонування Словацької держави супроводжувалося страхом словацьких діячів перед німцями, а потім алібізм перед державами антигітлерівської коаліції став одним із факторів активізації руху Опору та розгортання Національного повстання 1944 року.

У нарисі «Ломницький маніфест серпня 1940»¹³⁷ Каменец рішуче засудив практику втручання політиків у культурне життя, що виразилося у насадженні «націонал-соціалістичного» шляху розвитку словацької культури. Він підкреслив, що підписанти маніфесту не представляли всієї громади культурних діячів, навіть більше, учасниками зборів були не лише свідомі прихильники націонал-соціалізму. Серед них були присутні й честолюбці з професійними чи політичними амбіціями, наївні, неінформовані про суть справи, або й просто слухняні митці, які виконали вказівку свого працедавця щодо власної участі в заході¹³⁸.

Зрештою, наукові зацікавлення Каменца залишалися на його традиційному тематичному «полі», а його праці друкувалися в провідних словацьких наукових і публіцистичних періодичних виданнях суспільствознавчого напрямку¹³⁹. Історик брав участь у формуванні наукових збірників у Словаччині¹⁴⁰ та Німеччині¹⁴¹, зокрема спеціальних видань, присвячених поважним ювілеям його колеґ¹⁴². Каменец продовжував співпрацювати з Документальним центром Голокосту¹⁴³. Упродовж 2009-2013 рр. він надрукував 17 рецензій на різні наукові видання, а на 2015 р. було заплановано видання монографії «Словацька республіка 1939-1945», одним із співавторів якої він був¹⁴⁴.

Каменец залишився активним дописувачем різних літературно-публіцистичних та культурно-мистецьких часописів: лише за період 2010-2014 рр. він опублікував 18 публіцистичних есе і нарисів, окремі з яких у популярному журналі «Plus 7 dní»¹⁴⁵.

Іван Каменец продовжував брати активну участь у поточній діяльності Інституту історії САН. У 2004-2010 рр. він очолював авторський колектив міжнародного проекту «Загальна історія Голокосту – Словаччина», а його текст під назвою «Політична система та вирішення єврейського питання у Словаччині в 1939-1944 рр.» увійшов до колективної монографії, опублікованої англійською мовою та мовою івриту. У 2009-2011 рр. історик виконував проект «Політична історія Словацької держави 1939-1945»¹⁴⁶.

Суспільний резонанс у словацькому суспільстві отримала книга І. Каменца і Я. Главінки з промовистою назвою «Суперечки про єпископа Войташшака»¹⁴⁷. Автори підкреслили суспільну позицію цього авторитетного церковного діяча в період 1939-1945 рр.: «Войташшак цілком погодився з владою щодо вирішення єврейського питання, хоча заперечував використання бруталних методів в тому випадку, коли мова йшла про похрещених євреїв»¹⁴⁸. Важливо, що на основі архівних документів автори довели факт аріізації єпископом курортного об'єкта в Балдовцях¹⁴⁹, підкреслив-

ши цим самим його особисту прагматичну вигоду від цієї справи. Книга спровокувала медіальну кампанію на захист Войташшака, зокрема, П. Мулік зазначав, що його діяльність треба оцінювати крізь призму католицької соціальної науки, а тому «не можна говорити, що єпископ арізував, адже його наміром було покращити становище курорту в Балдовцях»¹⁵⁰. Захисники Войташшака заявляли також, що він написав на адресу уряду листа, під впливом якого була зупинена депортація євреїв. Однак цього документа досі ніхто не опублікував та не цитував¹⁵¹, а тому є сумнівні й щодо самого факту існування такого листа.

Каменец був активним учасником майже всіх історичних форумів у Словаччині та Чехії, присвячених проблемам новітньої історії цих країн. До 2013 р. очолював словацьку частину Чесько-словацької комісії істориків, був членом Словацького історичного товариства при САН, Документального центру Голокосту при фонді Мілана Шімечки, входив до складу редакції наукових часописів «Історичний журнал», «Чесько-словацький історичний щорічник», «Модерна історія», «Збірник Словацького національного музею. Серія історія»¹⁵².

Важливою є педагогічна сфера діяльності історика, який з кінця 80-х рр. викладав в університеті Коменського, а також у вишах Нітри й Трнави. У 2014 р. він провів спецкурс «Голокост у європейській історії» на факультеті соціальних та економічних наук Інституту європейських студій та міжнародних відносин¹⁵³. З середини 1990-х рр. входив до авторських колективів низки підручників історії для середньої школи¹⁵⁴. У 2010 р. він ініціював проведення дидактичного семінару «Як вивчати історію Голокосту» для чеських та словацьких учителів історії. Він був членом комісії олімпіади з історії серед школярів, а також експертом і членом оцінювальної комісії фонду Яна Гуса, який проводить конкурс учнівських робіт Eurostory¹⁵⁵.

Надзвичайно активно історик популяризував історичні знання серед громадськості через ЗМІ, телебачення та радіо, інтернет. З цього приводу він зауважував: «Ми не настільки наївні, щоб вважати, що люди читають наукові журнали. Тому дуже важливо, щоб історики мали доступ до ЗМІ. Одна півгодинна телепередача на історичну тематику знайде більшу аудиторію, ніж десяток монографій»¹⁵⁶. У 2004 р. він виступив науковим консультантом документального фільму «Люби ближнього свого», сюжетом якого став єврейський погром в Топольчанах 24 вересня 1945 р.¹⁵⁷. Історик визнавав, що «є фанатиком історичних фільмів, театральних вистав, літературних романів з історичними сюжетами»¹⁵⁸, а також був переконаний, що «якісний мистецький твір може набагато краще переконати і вплинути на звичайного споживача, ніж будь-яка академічна наукова історична праця»¹⁵⁹. Каменец неодноразово підкреслював, що фахівці з новітньої історії легко-важно ставляться до літературної творчості та недооцінюють її як одне з важливих джерел дослідження й пізнання епохи¹⁶⁰.

Каменец був головою словацької секції фонду Харті-77¹⁶¹, входив до Видавничої Ради Синдикату словацьких журналіс-

тів¹⁶², був членом комісії з удостоєння премії «Біла Ворона»¹⁶³, заступником голови комісії професійної та наукової творчості Pro Slovakia¹⁶⁴. Він активно співпрацював з урядовим поліцейним корпусом, здійснював експертизу новоприйнятої Конституції Угорської республіки¹⁶⁵.

Наукові здобутки Каменця належно поціновані державою, громадськими та науковими інституціями. У 1999 р. йому було присуджено міжнародну літературну премію Е. Кіша¹⁶⁶, 2008 р. – премію САН та золоту медаль за книгу «Словацька держава в образах»¹⁶⁷, 2010 р. – премію літературного фонду «За винятково широкий науковий відгук на працю»¹⁶⁸. Історик також був лауреатом премії Чеського фонду літератури факту¹⁶⁹, премії «За професійну діяльність та участь у формуванні історичної свідомості словацької громадськості» Центру науково-технічної інформації САН в рамках номінації «Нагорода за справу всього життя»¹⁷⁰. У 2008 р. Інститут історії САН видав спеціальний науковий збірник, присвячений 70-річчю Каменця¹⁷¹, а наступного року вийшла друком нова збірка його праць¹⁷².

Каменец не залишився осторонь дискусії навколо ключових проблем історії Словацької держави 1939–1945 рр., що спалахнула в академічному середовищі наприкінці першого десятиріччя XXI ст. Опонуючи представникам молодшого покоління істориків, він писав: «Природно, що кожне наступне покоління хоче виокремитися своїми здобутками стосовно попереднього, але це може загрожувати порушенням тягlosti, що проявляється у відкиданні всіх результатів дослідження так званої марксистської історіографії та буквально паразитуванні на її помилках... Дослідників, які мають інший погляд, ніж деякі сьогоднішні працівники ІНП (Інститут національної пам'яті – авт.), дезавуюють, висміюють, примітивно ображають, що неодноразово відображається й на сторінках друкованого органу інституту – «Пам'ять нації». Не подобається мені у них відсутність толерантності, хоча вони самі до неї всюди закликають»¹⁷³.

Зауважимо, що Каменец спочатку не був категорично налаштований проти ІНП, брав участь у його наукових заходах, рецензував збірники та монографії співробітників. Так, у рецензії на монографію П. Соколовича «Глінкова гарда» він писав: «Вона є конструктивним внеском до процесу наукового пізнання історії Першої словацької республіки і своєю раціональністю хоча б частково затінить некваліфіковані, ідеологічно мотивовані, але від того ще більш самовпевнені «справжні» або «замовчувані» правди»¹⁷⁴. Водночас у рецензії на книгу М. Лацка «Словацьке національне повстання. 1944» вказував, що «книга є першою спробою узагальнюючої історії повстання, яка написана професійним істориком після «оксамитової революції», а її автор «дистанціювався від цілком негативістських поглядів [на повстання], але здається, що інколи приймає їхні хибні аргументи. До таких авторів він є набагато примирливішим, ніж до «марксистських істориків», яких інтенсивно, інколи аж з надто «високого коня» критикує та іронізує з них, однак завжди в неадресній, анонімній формі»¹⁷⁵.

У травні 2013 р. Каменец розірвав співпрацю з ІНП через системні прями або опосередковані атаки на нього й на Інститут історії¹⁷⁶. Ймовірно, що причиною стало оприлюднення із джерел ІНП інформації, що в списках людей, які співпрацювали з комуністичною службою безпеки часів «нормалізації», знайдено особу на ім'я Іван Каменец з відповідною датою народження під агентурним псевдонімом «Історик» та «Само». У протоколах була вказана й категорія агента: кандидат таємного співробітництва, довірена особа¹⁷⁷.

Широкий світогляд та глибокі аналітичні міркування Каменца свідчили про його вагомий внесок не лише в історичні та історіографічні дослідження попереднього періоду, але й в сучасну словацьку історіософію, що значною мірою мала універсальний, загальносуспільний характер. Так, він акцентував увагу на тому, що не лише епохальні, але й часткові суспільно-політичні зміни переформатовували під актуальні політичні потреби зміст, концепцію та філософію словацької історії. При цьому в жодному випадку не вдалося створити її виклад таким, який би задовольняв більшість суспільства. Відтак, історик формулює риторичне запитання: «Чи існує взагалі загально визнана концепція словацької історії?»¹⁷⁸.

Історичні факти, за спостереженням Каменца, в руках політиків, громадських діячів, публіцистів і пропагандистів стають цілеспрямованим аргументом доведення легітимності власних ідеологічних концепцій, планів та цілей¹⁷⁹. Характерно, що це спостерігається за будь-якого політичного режиму, в т.ч. демократичного¹⁸⁰, тому, на його переконання, «історія вчить, але люди не бажають її уроки брати до уваги, або ж ними керуватися. Тому історикові відведена роль «сумного героя», який намагається конструювати паралелі в історії та ставити публіці не завжди приємні питання»¹⁸¹. Каменец зазначав «інколи більш продуктивним є вдало поставлене питання, ніж категорично сформульований висновок»¹⁸². При цьому головним завданням історика є «непокоїти суспільство, спонукати людей самим шукати відповіді, а ми маємо допомагати їм, але зовсім не нав'язувати ці відповіді»¹⁸³.

Дослідник наголошував, що абсолютно нейтрального й об'єктивного історика не існує: «Незалежно від часу, у якому живе, він є громадянином, а тому його соціальне походження, релігія, національність, освіта, власний життєвий досвід та досвід батьків й дідів й інші індивідуальні фактори знаходять відображення в його наукових працях»¹⁸⁴. На думку вченого, вони не повинні переважати в дослідницькій роботі, а сам науковець мусить намагатися дотримуватися певних меж об'єктивності й одночасно самокритично ставитися до власних висновків. Отже, історик має бути скептичним до інших, навколишнього світу й також до самого себе, а історія «як кожна наукова дисципліна є завжди незавершений шлях пошуків, помилок, не лише здобутків, але й регресу»¹⁸⁵.

Визначаючи завдання професійних істориків, Каменец писав: «Історіографія прямо чи опосередковано готує основу для аргументів шкільної освіти, сімейному чи релігійному вихованню, публіцистики, ідеологічної чи політичної пропаганди, доку-

менталістиці та мистецькій творчості історичного спрямування. Зрозуміло, мова йде про те, що саме з того матеріалу вони виберуть, використають, а що відкинуть. На це історики вже не мають прямого впливу»¹⁸⁶.

Говорячи про вплив історичної науки на формування суспільної свідомості, Каменец робить висновок: «Цілеспрямоване формування та вплив на історичну свідомість є надзвичайно тривалий і складний процес... Можемо тишити себе лише частковими, але завжди лише тимчасовими успіхами... Чим швидше ми позбудемося ілюзії, що історіографія – в будь-якій формі – здатна вирішальним чином впливати на формування свідомості суспільства, тим краще. Насправді це біг на довгу дистанцію, на якій ніколи не буде фінішної стрічки»¹⁸⁷.

І сьогодні шановний ювіляр не лише продовжує відстежувати суспільні процеси в Словаччині, але й тримає у полі зору актуальні події у Європі, світі. У грудні 2013 р. в листі одному з авторів цієї статті він писав: «З великим занепокоєнням, і навіть з острахом я спостерігаю за подіями в Україні. Можу запевнити, що я та мої колеги стоять цілком на боці тих українців, які борються за демократію»¹⁸⁸. 9 лютого 2015 р. в інтерв'ю виданню «Торку.sk» історик провів низку паралелей, порівнявши анексію Криму з аншлюсом Австрії; тенденції пропаганди, мілітаризації, національної політики, формування диктаторських режимів у гітлерівській Німеччині та путінській Росії; організацію Олімпійських ігор 1936 р. в Німеччині та Олімпіади 2014 р в Росії. На його переконання, «події в Росії набули небезпечною напрямку», а тому те, що «сьогодні діється в Росії, у Криму та Східній Україні не є фарсом, а вельми небезпечним розвитком із загрозливою перспективою повернення до надто швидко забутого минулого»¹⁸⁹.

Отже, досконалий фаховий рівень, неоціненний життєвий досвід, критичний погляд Івана Каменця слугували й слугують сьогодні точним барометром вимірювання процесів і змін у суспільно-політичному житті.

З роси і води Вам, вельмишановний ювіляре!

Примітки:

1. Ivan Kamenec. Spoločenské vedy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1198
2. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne vefa spoločného [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sme.sk/c/6812776/historik-kamenec-tiso-a-husak-maju-neprijemne-vela-spolocneho.html>
3. Ibid.
4. Kamenec I. Niekoľko osobných reflexií na Hertu Tkadlečkovú / I. Kamenec // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.244.
5. Kamenec I. Príspevok k dejinám hnutia nezamestnaných na Pohroní v rokoch svetovej hospodárskej krízy 1929-1933 / I. Kamenec // Zborník Slovenského národného múzea 50. – №5. História. – 1965. – S.103-119.
6. Tkadlečková H. O Ivanovi Kamencovi – celkom neoficiálne / H. Tkadlečková // Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku

- a v Československu v 20. storočí. Historik Ivan Kamenec 70-ročný / Edita Ivaničková a kol. – Br. : HU SAV, 2008. – S.13.
7. Ibid.
 8. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
 9. Kamenec I. Niekoľko osobných reflexií na Hertu Tkadlečkovú... – S.246.
 10. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
 11. Slovenskej republiky a jeho postoj k problému židovského občyanstva na Slovensku v rokoch 1939-1945 // Historický časopis. – 1969. – Ročník (Roč.) 17. – článok (č.) 3. – S.329-362.
 12. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
 13. Koncentračné pracovné tábory pre rasove prenasledovaných občyanov na Slovensku v pokoch 1938-1945 // Tereziínske listy. – 1975. – Roč.5. – S.12-25; Koncentračné, pracovné a zajatecké tábory na Slovensku v rokoch 1938-1945 // Tereziínske listy. – 1976. – Roč.6. – S.15-28; Racial Problem in the Policy of Slovak Nationalist (fudák) Government in the Years 1938-1945 // Studia historica Slovaca. – 1978. – Roč.10. – S.153-206; Organizácie perzekučného systému fašistického slovenského štátu v rokoch 1939-1945 // Zborník Múzea Slovenského národného povstania. – 1982. – №7. – S.71-98; Príprava a priebeh deportácii rasove prenasledovaných občyanov rasistického slovenského štátu // Zborník Múzea Slovenského národného povstania. – 1983. – Roč.8. – S.134-162.
 14. З цього приводу прислаємося на тогочасний анекдот (чи то реальний факт?), який через «пропаганду пошепки» був вельми популярним серед істориків: «Дослідника запитують, чи готова до друку його наукова стаття. Той у відповідь говорить: «Стаття у мене, в принципі, готова, але її ще треба змолотити марксизмом».
 15. K hospodárskej politike slovenskej buržoázie v rokoch 1939-1945 (arišlačný proces a jeho triedny charakter) // Historické štúdie. – 1977. – Roč. XXII. – S.33-63.
 16. Prinuditeľnoje vyselenije s territorii Slovákii vo vremena vtoroj mirovoj vojny // Studia historiae oeconomicae. 8. – Poznaň, 1973. – S.91-106.
 17. Tendencie slovenskej historiografie o období 1939-1945 // Historický časopis. – 1976. – Roč.24. – č.1-2. – S.240; Інформація отримана також у розмові І. Боровця з паном Каменцем 5.04.2007.
 18. Povstalecká muničná výrobná na Troch vodách // Vlastivedný časopis. – 1974. – Roč.23. – S.111-113; Materiálne zabezpečovanie Slovenského národného povstania // Študie o Slovenskom národnom povstaní. – Bratislava : Veda, 1975. – S.211-228; Výroba vojenského materiálu v čase Slovenského národného povstania // Sešity príspevků k sociálné, politické a historické problematice vojenství a armády. – 1976. – Roč.5. – S.123-141.
 19. Historizmus v diele Ladislava Novomeského // Historický časopis. – 1977. – Roč.25. – č.2. – S.157-186; Obraz Slovenského národného povstania v publicistike Ladislava Novomeského // Zborník Múzea Slovenského národného povstania. – 1979. – Roč.4. – S.95-108.
 20. Tendencie slovenskej historiografie o období 1938-1945... – S.248.
 21. Historiografia a historické vedomie slovenskej spoločnosti v období budovania socializmu // Historický časopis. – 1976. – Roč.24. – č.4. – S.481-495; K problematike ideovo-politických postojov inteligencie na Slovensku v druhej polovici päťdesiatych rokov // Slovensko v období dobudovania základov socializmu (1956-1960). – Bratislava : Pravda, 1978. – S.163-194.
 22. Vznik, vývoj a špecifické črty slovenského fašizmu v medzivojnovom období // Sborník k problematice dějin imperialismu. – 1978. – Roč.5/2. – S.281-297; Rozvoj a orientácia slovenskej kultúry v rokoch 1918-1938 // Historický časopis. – 1979. – Roč.27. – č.2. – S.169-192.

23. Začiatky marxistického historického myslenia na Slovensku (Historizmus a jeho úloha v slovenskom revolučnom robotníckom hnutí). – Bratislava : Veda, 1984. – 122 s.
24. Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
25. Ibid.
26. Ibid.
27. Dejiny Slovenska. V.5. 1918-1945. – Bratislava, 1985. – 607 s; Dejiny Slovenska. VI. (1945-1960). – Bratislava : Veda vydavateľstvo SAV, 1988. – 549 s.
28. Prenikanie fašistickej ideológie a organizácii Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období // Historické štúdie. – 1980. – Roč.24. – S.43-76; Kríсталizácia politického života na Slovensku v rokoch 1935-1937 // Historický časopis. – 1981. – Roč.29. – č.1. – S.5-26; Buržoázne a reformistické strany na Slovensku v dobe narastania fašistického nebezpečenstva // Československo a Jugoslávie od roku 1920 do rozpadu buržoazných spoločenských, politických a ekonomických systémů. – Praha : Československo-sovětský institut, 1983. – S.229-248; Novohlasistická skupina v sociálnodemokratickej strane na Slovensku // Historický časopis. – 1988. – Roč.36. – č.3. – S.485-489.
29. Development and Orientation of Slovak Culture in the Years 1918-1938 // Studia historica Slovaca. – 1982. – Roč.12. – S.33-61.
30. Slovak Society and Antifascist Resistance during World War II up to the Year 1943 // Studia historica Slovaca. – 1985. – Roč.14. – S.71-103. Funkcia historizmu v protifašistickom zápase na Slovensku v rokoch 1939-1945 // Zborník Múzea Slovenského národného povstania. – 1986. – Roč.11. – S.211-236; Miesto Slovenského národného povstania v európskej protifašistickej rezistencii // Zborník Slovenského národného múzea 83 – Historia. – 1989. – Roč.29. – S.5-9.
31. Vztah historiografie k historickým tradíciám // Slovenský národopis. – 1986. – Roč.34. – S.52-59; Historiografia, umelecká tvorba a historické vedomie // Historický časopis. – 1987. – Roč.35. – č.1. – S.48-56; Hľadanie v dejinách // Slovenské pohľady. – 1988. – Roč.104. – č.11. – S.112-121; Dejiny a literatúra (diskusné príspevky zo stretnutia historikov a spisovateľov v júni 1987 v Budmericiach) // Slovenské pohľady. – 1988. – Roč.104. – č.2. – S.10-41 č.3. – S.19-26.
32. Prenikanie fašistickej ideológie a organizácii Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období // Historické štúdie. – 1980. – Roč.24. – S.72.
33. Miesto Československej spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých požiatok v procese kultúrnej revolúcie v období budovania základov socializmu na Slovensku (1952-1960) // Historické štúdie. – 1982. – Roč.26. – S.43-68.
34. Na spoločnej ceste. – Praha : Horizont, 1988. – 224 s. (spoluautor – J. Harna).
35. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
36. Po stopách tragédie. – Bratislava : Archa, 1991. – 285 s.
37. Paulovičová N. Pokus o komparáciu monografie Ivana Kamenca Po stopách tragédie s niektorými významnými dielami o holokauste v zahraničí / N. Paulovičová // Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí. Historik Ivan Kamenec 70-ročný / Edita Ivaničková a kol. – Br. : HU SAV, 2008. – S.20.
38. Ibid. – S.24.
39. Pokus o zaradenie // Fragment K. – 1990. – č.7. – S.21-33; Ako sa vidíme sami a ako nás vidí verejnosť // Historický časopis. – 1991. – č.2-3. – S.488-491.

40. Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939-1945 // Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. – Bratislava, 1991. – S.13.
41. Ibid. – S.15.
42. Jozef Tiso vo funkcii predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v rokoch 1939-1945 // Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu. Zborník materialov z vedeckeho sympozia. Časta-Papiernička, 5-7 mája 1992. – Br.: SAP, 1992. – S.156.
43. Pokusy reprezentantov Slovenskej republiky v rokoch 1944-1945 o hľadanie vychodísk v zaverenej etape Druhej svetovej vojny // Slovensko na konci druhej svetovej vojny. – S.37-45.
44. Ibid. – S.44.
45. Deportácie židovských občanov zo Slovenska roku 1942 // Tragédia slovenských Židov. Materiály z medzinárodného sympózia Banská Bystrica 25-27 marca 1992 / zost. D. Tóth. – Banská Bystrica : DATEI pre Ministerstvo kultúry SSR a Múzeum SNP v Banskej Bystrici, 1992. – S.77-100; Vyústenie «konečného riešenia» židovskej otázky na Slovensku // Košice a deportácie židov v roku 1944. Zborník príspevkov z odborného seminára k 50 výročiu deportácii z Košíc. 19 mája 1994 / Zostavili A. Jurová a P. Šalamon. Košice : SAV – SNM, Oddelenie židovskej kultúry v Bratislave, 1994. – S.9-22.
46. Demokratický systém a extrémne politické prúdy na Slovensku v medzivojnovom období // Slovensko v politickom systéme Československa. Bratislava : Slovenská národná rada-Historický ústav SAV, 1992. – 113-120; Idea Československého štátu v slovenskej spoločnosti v rokoch 1943-1945 // Moderní dějiny. – 1992. – č. 2. – S.171-182.
47. Koncepce a ciele protifašistického odboja na Slovensku // SNP v pamäti národa. Materiály z vedeckej konferencie k 50 výročiu SNP. – Bratislava : Internacional, 1992. – S.135-138.
48. Svedectvo Ladislava Novomeského v procese s Alexandrom Machom pred Národným súdom v Bratislave z roku 1946 / I. Kamenec // Historický časopis. – Roč.42. – č.3. – S.553-562.
49. Ibid. – S.559.
50. Ibid. – S.560.
51. Politické strany na Slovensku 1860-1989. – Bratislava : Archa, 1992. – 312 s.
52. Vatikán a Slovenská republika (1939-1945). Dokumenty. – Bratislava : SAP, 1992. – 230 s.
53. Slovenský stát. – Praha : Anomal, 1992. – 144 s.
54. Ibid. – S.77, 100-104.
55. Ibid. – S.96, 98.
56. У даному випадку мається на увазі обговорення виступу І. Каменця на засіданні Вченої Ради Інституту історії САН на тему «Міфи та легенди словацької історії» (грудень 1997 р.). Інформація отримана у розмові І. Боровця з учасником даного засідання та обговорення С.В. Віднянським.
57. Kamenec I. Lubomír Lipták v slovenskej a európskej historiografii / I. Kamenec // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.236.
58. Vnuk F. Lipták L. Slovensko v 20 storočí (Bratislava: Kalligram, 1998) // Historicky zborník. – 1999. – Roč.9. – S.89.
59. Інформація отримана у розмові І. Боровця з паном Каменцем 5.04.2007.
60. Trauma. Az első Szlovák Köztársaság (1939-1945). – Budapest : Aura Kiadó, 1993. – 158 s.

61. Інформація отримана у розмові І. Боровця з паном Каменцем 5.04.2007.
62. Від словацького ľud – народ у назві правлячої Глінкової словацької народної партії періоду Словацької держави
63. Poznámky k historiografii dvoch totalitných režimov na Slovensku // Historický časopis. – 2004. – Roč.52. – č.2. – S.293.
64. Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939-1945 // Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny. – Bratislava, 1991. – S.22; Jozef Tiso vo funkcii predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v rokoch 1939-1945 // Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu. Zborník materialov z vedeckeho sympozia. Časta-Papiernička, 5-7 maja 1992. – Br. : SAP, 1992. – S.160.
65. Slovenská historiografia a historické vedomie po roku 1989 // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.193.
66. Daniel Rapant – jubilejný a súčasný // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.233.
67. Slovenská historiografia a historické vedomie po roku 1989... – S.191.
68. Haslinger P. Narodne alebo nadnarodne dejiny? Historiografia o Slovensko v europskom kontexte / P. Haslinger // Historicky časopis. – 2004. – Roč.52. – č.2. – S.269.
69. Ďurica M. Dejiny Slovenska a slovakov / M. Ďurica. – Br. : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. – 274 s.
70. Stanovisko (kolektivu Historického ustavu SAV) ku knihe M.S. Ďuricy: Dejiny Slovenska a slovakov // Studia historica Nitriensia. – 1996. – Tomus 5. – S.285-291.
71. Ďurica M. Priblížiť sa k pravde / M. Ďurica. – Br. : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. – 104 s.
72. Ďurica M. Dejiny Slovenska a slovakov... – S.176-177.
73. Ibid. – S.202.
74. Haslinger P. Narodne alebo nadnarodne dejiny?.. – S.271.
75. Štátostrana v totalitnom politickom systéme – jej funkcie a postavenie (HSELS v politickom systéme vojnového slovenského štátu) // Studia Historica Nitriensia. – 1995. – III. – S.142.
76. Ibid. – S.144.
77. Ibid. – S.141.
78. Masové porušovanie ľudských práv počas existencie Slovenského štátu v rokoch 1939-1945 // Demokracia a ochrana ľudských práv. Teória, prax, medzinárodná úprava. / [Zost.]: V. Koganová, D. Leško, G. Mesežnikov. Br. : Ekonomická univerzita, 1996. – S.167.
79. Ibid. – S. 169.
80. Štátna rada v politickom systéme slovenského štátu v rokoch 1939-45 // Historický časopis. – 1996. – Roč.44. – č.2. – S.221-242.
81. Ibid. – S.223, 226.
82. Zahraničná politika počas obdobia slovenského štátu (1939-1945) // Línie a osobnosti zahraničnopolitického myslenia na Slovensku v 19. a 20. storočí. – Bratislava : Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku SFPA, 1996. – S.83-91.
83. Nútená pracovná povinnosť ako účasť politickej a rasovej perzekúcie občanov I. Slovenskej republiky // Pracovné jednotky a útvary slovenskej armády 1939-1945. VI. robotný prápor. – Bratislav : ZING Print, 1996. – S.19-24.
84. Trenčín v rokoch 1938-1945. Politický a spoločenský vývoj // Trenčín. Vlastivedná monografia. – Bratislava : Alfa-Press, 1997. – S.27-39.

85. Židia v Bratislave // Židia v Bratislave. – Bratislava : Inštitút judaistiky FFUK-Ústav etnológie SAV-Židovská náboženská obec v Bratislave, 1997. – S.71-95.
86. Osobnosť Jánoša Esterházyho a jej kontroverzné interpretácie // Ľudia ľudom bez hraníc. – Nitra : Nitrianska pobočka Helsinského občianskeho zhromaždenia, 2000. – S.38-40; Počiatky verejnopolitickej činnosti Jozefa Lettricha // Histjrik v čase a priestore. – Bratislava : Veda, 2000. – S.213-222.
87. Slovenská spoločnosť na sklonku 2. svetovej vojny // Česko-slovenská historická ročenka. – 1996. – S.23-29; Národný a občianský princíp v posrojach a činoch predstaviteľov slovenskej kultúry v medzivojnovom období // Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica. – 27. – 1996. – S.169-175; Protizidovský pohrom v Topoľčanoch v septembri 1945 // Acta contemporanea. – Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. – S.80-94; Politické manifesty slovenských kultúrnych pracovníkov v rokoch 1936-1948 // Europa mezi Německem a Ruskem. – Praha : Historický ústav AV ČR, 2000. – S.567-573; Vplyvi in posledice rešitve židovskega vprašania na spremembe v socialni strukturi slovaške družbe v letih 1939-1945 // Carnijev zbornik (1931-1996). Zbornik mednarodnih družboslovnih in humanističnih razprav. – Ljubljana : Filozofska fakulteta v Ljubljani. Oddelek za sociologijo, 1998. – S.366-375.
88. Dejiny Slovenska v rokoch 1918-1993 a ich odraz v historickom vedomí spoločnosti // Malé dejiny česko-slovenských vzťahov VI. – Br. : Nadácia Milana Šimečku, 1996. – S.20.
89. Civilný sektor a každodenný občianska život na povstaleckem Slovensku // SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy. – Banská Bystrica : Adade pre Múzeum SNP, 1999. – S.129-144.
90. Tragédia politika, kňaza a človeka. Dr. Jozef Tiso 1887-1947. – Br. : ARCHA, 1998. – 148 s.
91. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
92. Tragédia politika, kňaza a človeka... – S.67.
93. Ivan Kamenec: Historik nemôže byť neutrálny. 05. marca 2005 [Elektronний ресурс]. – Режим доступу: www.obroda.sk/clanok/25147/Ivan-Kamenec%3A-Historik-nemO%B4eoe-byel-neutrOTlny/
94. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
95. Ibid.
96. Tragédia politika, kňaza a človeka... – S.109.
97. Ivan Kamenec: Tragédia politika, kňaza a človeka [Elektronний ресурс]. – Режим доступу: www.premedia.sk/slk/sk/literatura_faktu/ivan_kamenec_tragedia_politika_knaza_a_cloveka
98. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
99. Tkadlečková H. O Ivanovi Kamencovi – celkom neoficiálne... – S.17.
100. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
101. Tragédia politika, zlyhanie kňaza, životopis vodcu [Elektronний ресурс]. – Режим доступу: <http://jozefkuric.blog.sme.sk/clanok.asp?c-1=329145&bk=11346>.
102. Hľadanie a blúdenie v dejinach. Úvahy, štúdie a polemiky. – Br : Kalligram, 2000. – 408 s.
103. Ibid. – S.109.
104. Ibid. – S.67.
105. Ibid. – S.77.
106. Ibid. – S.60.
107. Ibid. – S.79.
108. Holokaust na Slovensku 2. Prezident, vláda, snem SR a Štátna rada o židovskej otázke (1939-1945) / ed. Eduard Nižňanský, Ivan Kamenec. –

- Br.: Nadácia Milana Šimečku – Židovská náboženská obec Bratislava, 2003. – 363 s; Holokaust na Slovensku 5. Židovské pracovné tabory a strediská na Slovensku 1938-1944. Dokumenty / ed. Eduard Nižňanský, Ivan Kamenec. – Zvolen : Nadácia Milana Šimečku – Židovská náboženská obec Bratislava=Vojenský historický ústav, 2004. – 352 s
109. Historik v čase a priestore. Laudatio Lubomirovi Liptákovi / zost. I. Kamenec, E. Mannová, E. Kowalská. – Br. : Veda, 200. – 323 s.
110. Do pamäti národa : osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia. – Bratislava : Veda, 2003. – 686 s.
111. Kde Sme? Mentálne mapy Slovenska. – Bratislava : Inštitút pre verejné otázky : Kalligram, 2010. – 579 s.
112. Mýty naše slovenské. – Bratislava : Academic Electronic Press : Historický ústav SAV : Ústav etnológie SAV : Sociologický ústav SAV, 2005. – 246 s.
113. Kľúčové problémy moderných slovenských dejín 1848-1992. – Bratislava : Veda, 2012. – 395 s.
114. Storočie procesov: súdy, politika a spoločnosť v moderných dejinách Slovenska Bratislava : Veda, 2013. – 272 s.
115. Jozef Tiso. Tanulmány. – Dunaszeredahely : Nap kiadó. 1997. – 174 s.
116. Tragedia polityka, ksiedzai czlowicka (Jozef Tiso 1887-1947). – Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2001. – 151 s.
117. Tragedia polityka, kňaza a človeka. Dr. Jozef Tiso, 1887–1947 Br. : Pre-media, 2013. – 200 s.
118. On the Trail of Tragedy. The holokaust in Slovakia. – Br. : H&H, 2007. – 350 s.
119. Slovenský štát v obrazoch (1939–1945). – Praha : Ottovo nakladatelství, 2008. – 248 s.
120. The Slovak state. 1939-1945 // Slovakia in History. – Cambridge; New York : Cambridge University Press, 2010. – S.175-192.
121. Les stéréotypes dans l'histoire et l'historiographie slovaques // La Slovsque face á ses héritage. – 2004, Paris-Budapest-Torino. – S.15-24.
122. Unterdrückung – Abwehr. – plebejische Gleichheit. Autostereotypen der slowakischen Geschichte // Stereotyp. Identität und Geschichte. – Frankfurt am Main : Peter Land, 2002. – S.313-321: Der Zeitraum des Zweiten Weltkrieges in der slowakischen Historiographie und Publizistik nach 1989 // Diktatur – Krieg. – Vertreibung. – Essen : Klartext Verlag. – 2003. – S.69-82: 1944 : Deutschland und der slowakische Nationalaufstand // Wendepunkte in den Beziehungen zwischen Deutschen, Tschechen und Slowaken. – Essen : Klartext Verlag, 2007. – S.213-221.
123. Reflections of the Holocaust in Slovak Society and Literature // Holocaust Heritage. Inquiries into European Historical Culture. – Malmö : Sekel Bokförlag, 2004. – S.157-168.
124. Political Culture in Slovakia after 1918 : the Ideal and the Reality // Political Culture in Central Europe (10th-20th Century). Part. 2. 19th and 20th Centuries. – Warzaw : Institute of History Polish Academy of Sciences, 2003. – S.113-120.
125. Changes in the Attitude of the Slovak Population to the So-Called Changes in the Attitude of the Slovak Population to the So-Called «Solution to the Jewish Question» during the period 1938-1945 // Nazi Europe and the Final Solution. Jerusalem : Yad Vashem, 2003. – S.53-68.
126. Nižňanský E. Poplatky za deportovaných slovenských židov / E. Nižňanský, I. Kamenec // HČ. – 2003. – Roč.51. – č.2. – S.316.
127. Oslobodenecké mýty – prípad Slovensko // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.77.

128. Ibid.
129. Slovenská spoločnosť v rokoch 1939-1945 // Česko-slovenská historická ročenka. – 2004. – S.87-102.
130. Slovenská spoločnosť v rokoch 1939-1945 // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.44.
131. Ibid. – S.52.
132. Reflexia holokaustu v slovenskej spoločnosti a literatúre // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.63.
133. Ibid. – S.67.
134. Fenomén korupcie v procese tzv. Riešenia «židovskej otázky» na Slovensku v rokoch 1938-1945 // Forum historiae. – 2011. – Roč.5. – č.2. – S.96-112 [on line] [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forumhistoriae.sk/>
135. Problém občianskeho konvertovania z väčšinovým obyvateľstvom (prípád židovskej konverzie v čase holokaustu) // Národ a národnosti na Slovensku v transformujúcej spoločnosti – vzťahy a konflikty / ed. Štefan Šutaj. – Prešov : Univerzum, 2005. – S.180.
136. Fenomény strachu a alibizmu v kontexte kolaborácie a odboja na Slovensku v rokoch 1938-1945 // Kolaborácia a odboj na Slovensku a v krajinách nemeckej sféry vplyvu v rokoch 1939-1945 / Marek Syrný a kolektív. – Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2009. – S.21-22.
137. Lomnický manifest z augusta 1940 // Romboid. Časopis pre literatúru a umeleckú komunikáciu. – 2012. – Ročník XLVII. – S.32-37.
138. Ibid. – S.33.
139. Jozef Tiso a holokaust na Slovensku // Historická revue : časopis o dejinách spoločnosti. – 2010. – Roč.21. – č.4-5. – S.50-59; Úsilie o novú interpretáciu Slovenského národného povstania v šesťdesiatych rokoch ako historiografický a spoločenský problém // Česko-slovenská historická ročenka. – 2010. – S.27-37; Slovenskí poslanci o vojne a armáde : vojenská a vojnová problematika na pôde Snemu Slovenskej republiky a Štátnej rady v rokoch 1939-1945 // História : revue o dejinách spoločnosti. – 2010. – Roč.10. – č.5-6. – S.42-47; V pozícii duchovného satelita : miesto kultúry v slovensko-nemeckých vzťahoch v čase druhej svetovej vojny // História : revue o dejinách spoločnosti. – 2009. – Roč.9. – č.5-6. – S.76-80; Fenomén holokaustu – historický či morálny problém? // Historická revue: časopis o dejinách spoločnosti. – 2011. – Roč.22. – č.5. – S.28-35; Hektické mesiace slovenských dejín // Historická revue : časopis o dejinách spoločnosti. – 2012. – Roč.23. – č.3. – S.6-13; Pod dohľadom nemeckej orlice. Bratislava vo funkcii hlavného mesta vojnovaj Slovenskej republiky (1939-1945) // Historická revue : časopis o dejinách spoločnosti. – 2015. – Roč.26. – č.3. – S.54-60; Niektoré problémy interpretácie dejín vojnového slovenského štátu po roku 1989 // Česko-slovenská historická ročenka. – 2012. – S.155-162; Krátky život inštitúcie : Vznik a pôsobenie Kultúrnej rady // História : revue o dejinách spoločnosti. – 2013. – Roč.13. – č.1-2. – S.38-44.
140. Komemorácia Slovenského štátu a jej vplyv na utváranie politickej reality na Slovensku 1945-1949. // Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek. – Praha : Historický ústav AV ČR, 2010. – S.259-266; Oslavy vzniku samostatnej Slovenskej republiky v rokoch 1940-1945 // «Vyjdeme v noci vo fakovom sprievode a rozsvietime svet» : integračný a mobilizačný význam slávno-

- stí v živote spoločnosti. – Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Prodama s.r.o., 2012. – S.208-223; Vnútropolitický vývoj a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945 // Riešenie židovskej otázky v spojeneckých krajinách nacistického Nemecka. – Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2012. – S.9-16; Jozef Tiso – kľúčová postava štátu a režimu // Slovenský štát 1939-1945: predstavy a reality. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014; Výskum protifašistickej rezistencie na Slovensku po roku 1989 a jeho spoločenská reflexia // Slovenské národné povstanie – Slovensko a Európa v roku 1944. – Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2014. – S.671-678.
141. Paradoxien in den Beziehungen zwischen dem Satellitenstaat und der Großmacht // Kultur als Vehikel und als Opponent politischer Absichten : Kulturkontakte zwischen Deutschen, Tschechen und Slowaken von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis in die 1980er Jahre. – Essen : Klartext Verlag, 2010. – S.39-48.
142. Od Kultúrnej rady po Lomnický manifest : (poznámky k niektorým javom kultúrneho života na Slovensku v roku 1940) // Kapitoly z histórie stredoeurópskeho priestoru v 19. a 20. storočí : pocta k 70-ému jubileu Dušana Kováča. – Bratislava : Historický ústav SAV vo vydavateľstve Typoset print spol. s.r.o., 2011. – S.355-370; Zápisnica z porady župných a okresných veliteľov Hlinkových gárd v Ružomberku 19. mája 1940 // Historické štúdie : k životnému jubileu Herty Tkadlečkovej. – Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave Katedra všeobecných dejín, 2011. – S.11-25; Niekoľko poznámok k reflexii slovenských dejín z rokov 1938-1945 v historiografii a v spoločnosti // V perimetri zameriavača : kapitoly z dejín Slovenska v druhej svetovej vojne, venované k 70. narodeninám PaedDr. Jána Stanislava, Csc. – Banská Bystrica : Múzeum Slovenského národného povstania, 2012. – S.19-33; Novohlasistická skupina a Robotnícka akadémia na Slovensku v rokoch 1933-1937 // Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín : pocta historikovi Milanovi Zemkovi. – Bratislava : Historický ústav SAV v Prodama s.r.o., 2014. – S.211-222; Niekoľko poznámok ku kresťansko-židovským vzťahom v období holokaustu na Slovensku // V službe demokracie : pamätníka k sedemdesiatke Martina Bútoru. – Bratislava : Kalligram, 2014. – S.153-165.
143. Holokaust a jeho poznávanie // Výskum a vzdelávanie o holokauste v strednej Európe. – [Bratislava] : Dokumentačné stredisko holokaustu, 2012. – S.11-17; A commentary on the controversial debate regarding János Esterházy (J.E.) // János Esterházy : 1938-1945. – Bratislava : Holocaust Documentation Center, 2012. – S.5-7.
144. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2014. – Bratislava, január 2015. – S.106.
145. Histrický ústav SAV. Správa o činnosti za rok 2013. – Bratislava, január 2014. – S.31.
146. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2010 Príloha B. – Bratislava, január 2011. – S.20-21.
147. Spory o biskupa Vojtaššáka. Politické a spoločenské aktivity Jána Vojtaššáka v rokoch 1938-1945. – Bratislava, Dokumentačné stredisko holokaustu, 2008. – 63 s. У 2014 р. друге доповнене видання книги опубліковане на англійській мові: The Burden of the Past : Catholic Bishop Ján Vojtašák and the Regime in Slovakia (1938-1945). Bratislava : Dokumentačné stredisko holokaustu, 2014. – 123 p.
148. Spory o biskupa Vojtaššáka... – S.20.
149. Ibid. – S.37.

150. Ad. Arizátori na internete [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www2.holocaust.cz/cz2/resources/ros_chodes/2009/04/ad_arizatori_slovensko_internet
151. Nižnianský E. Kamenec I, Hlavinka J. Spory o biskupa Vojtaššáka. Politické a spoločenské aktivity Jána Vojtaššáka v rokoch 1938-1945. – Bratislava, Dokumentačné stredisko holokaustu, 2008. – 63 s. // Historický časopis. – 2009 – Roč.57. – č.1. – S.152.
152. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2010. – Bratislava, január 2011. – S.77.
153. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2014. – Bratislava, január 2015. – S.327.
154. Dejepis 4 : Slovensko v novom storočí. – Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 1997. – 72 s; Dejepis 9 : pre 9. ročník ZŠ a 4. ročník gymnázia z osemročným štúdiom. Pátrame po minulosti. – Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 2012. – 127 s;
155. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2010. – Bratislava, január 2011. – S.19.
156. Historik Ivan Kamenec: zaujímajú nás len hrdinovia, nie tí druhí [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kvhbeskydy.sk/index.php/2011/05/13/historik-ivan-kamenec-zaujimaju-nas-len-hrdinovia-nie-ti-druhi/.
157. Ivan Kamenec // www.sk.wikipedia.org/wiki/Ivan_Kamenec.
158. Kamenec: Politici sú najhoršími žiakmi histórie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sme.sk/c/4834388/kamenec-politici-su-najhorsimi-ziakmi-historie.html
159. Reflexia holokaustu v slovenskej spoločnosti a literatúre... – S.65.
160. Umelecký literárny text, ako prameň historiografického výskumu (pouka o aplikáciu na básnické dielo Janka Jesenského) // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.123.
161. Фонд виник у 1978 р. за ініціативи шведського кібернетика Ф. Яноуха з метою матеріальної та моральної підтримки чехословацьких дисидентів, яких переслідували за підписання Хартії-77 – протесту проти «нормалізаційного» режиму у Чехословаччині.
162. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2010. – Bratislava, január 2011. – S.36.
163. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2011. Príloha D. – Bratislava, január 2012. – S.52.
164. Ivan Kamenec // www.sk.wikipedia.org/wiki/Ivan_Kamenec.
165. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2011. – Bratislava, január 2012. – S.45.
166. Ivan Kamenec. Spoločenské vedy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=1198>
167. Ibid.
168. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2010. – Bratislava, január 2011. – S.87.
169. Ivan Kamenec // www.sk.wikipedia.org/wiki/Ivan_Kamenec.
170. Správa o činnosti Historického ústavu SAV za rok 2013. – Bratislava, január 2014. – S. 79.
171. Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku a v Československu v 20. storočí. Historik Ivan Kamenec 70-ročný / Edita Ivaničková a kol. – Br. : HU SAV, 2008. – 413 s.
172. Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – 265 s.

173. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
174. Kamenec I. Sokolovič P. Hlinková garda 1938-1945. Bratislava : Slovart, 2008. – 223 s. // Historický časopis. – 2010 – Roč.58. – č.1. – S.699.
175. Kamenec I. Lacko M. Slovenské národné povstanie. 1944... – S.700.
176. Historik Kamenec: Tiso a Husák majú neprijemne veľa spoločného...
177. Registračné protokoly agentúrnych a operatívnych zväzkov Štátnej bezpečnosti [Elektronický zdroj]. – Режим доступу: www.upn.gov.sk/regpro/vysledkyvyhladavania.php?kraj=&priezvisko=Kamenec&meno=Ivan. Тут же вказано, що довірена особа збирала інформацію органам контррозвідки. За деякою, щоправда неперевіреною, інформацією, довірена особа співпрацювала з органами безпеки не з примусу чи через шантаж і погрози, а добровільно, ініціативно, на основі своїх комуністичних переконань [Reakcia na rozhovor v SME. Comments. Jano TT hovorí [Elektronický zdroj]. – Режим доступу: www.hrnko.sk/2013/07/04/reakcia-na-rozhovor-v-sme/comment-page-1/ „\1 „comment-10345)
178. Namiesto úvodu // Spoločnosť. Politika. Historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. – Br. : HU SAV, 2009. – S.8.
179. Reflexia holokaustu v slovenskej spoločnosti a literatúre... – S.65.
180. Slovenská historiografia a historické vedomie po roku 1989... – S.190.
181. Paulovičová N. Pokus o komparáciu monografie Ivana Kamenca... – S.29.
182. Ivan Kamenec: Historik nemôže byť neutrálny [Elektronický zdroj]. – Режим доступу: www.obroda.sk/clanok/25147/Ivan-Kamenec%3A-Historik-nemO%B4eoe-byel-neutrOTlny/
183. Historik Ivan Kamenec: zaujímajú nás len hrdinovia, nie tí druhí...
184. Obete a hrdinovia (1939-1945). Prepis diskusie konanej v rámci festivalu MEMORY KONTROL Obete a hrdinovia (1939-1945), 18.11.2010 na Stanici v Žiline. – S.3 [on line] [Elektronický zdroj]. – Режим доступу: www.memorykontrol.org/obete-a-hrdinovia-1939-1945
185. Ibid.
186. Slovenská historiografia a historické vedomie po roku 1989... – S.189.
187. Ibid. – S.197.
188. Elektronický list Kamenca do I. Боровця. Грудень 2013 р. // Електронний архів І. Боровця.
189. Hrozivá podoba medzi Putinom a Hitlerom: Dejiny sa môžu opakovať, ale má to háčik! [Elektronický zdroj]. – Режим доступу: www.topky.sk/cl/11/1454245/Hroziva-podoba-medzi-Putinom-a-Hitlerom

Sergiy Kopylov, Ivan Borovets

PORTRAIT OF THE HISTORIAN AT THE BACKGROUND OF SOCIAL TRANSFORMATIONS (To Ivan Kamenets's 75th birthday)

The authors of the article characterizes the life and professional way, scientific achievements of the famous contemporary Slovak historian, Candidate of historical sciences, professor Ivan Kamenets. His scientific, social and political activities are analyzed in the close relation with the social and political processes in Slovakia in the period from the 1940th of the XXth – the beginning of XXIth century.

Key words: *historian, Slovakia, social and political processes, the Slovak state 1939-1945, «Jewish question», professional historiography, philosophy of history.*

Сергей Копылов, Иван Боровец

**ПОРТРЕТ ИСТОРИКА НА ФОНЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ
(К 75-ЛЕТИЮ ИВАНА КАМЕНЦА)**

В статье характеризуется жизненный и профессиональный путь, научные достижения известного современного словацкого историка кандидата исторических наук профессора Ивана Каменца. Научная деятельность и социально-общественная активность юбиляра анализируется в тесной взаимосвязи с социально-политическими процессами в Словакии в период с 1940-х гг. до начала XXI ст.

Ключевые слова: историк, Словакия, общественно-политические процессы, Словацкое государство 1939-1945 гг., «еврейский вопрос», профессиональная историография, историософия.

Отримано: 04.03.2015

УДК 94(438+437):930.2«19/20»

Анна Олещук

(Кам'янець-Подільський)

**ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ (90-ті РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)**

У статті проаналізовано основні здобутки польської та української історіографії 90-х років ХХ – поч. ХХІ ст. у напрямку дослідження польсько-українських відносин.

Ключові слова: історіографія, європейська інтеграція, формування польсько-українських відносин.

Історія польсько-українських стосунків займає помітне місце в польській та українській історіографії. І не дивно, адже Польща і Україна упродовж свого існування завжди були поруч не тільки як сусіди, але і як країни, що мають спільні кордони, спільне минуле та перебувають, хоча й на різних етапах, у стадії розбудови національних держав.

Саме Польща у XVII-XVIII століттях мала досить великий вплив на розвиток освіти і науки в Україні. Як свідчить ретроспективний аналіз, через Польщу культура Заходу йшла в Україну, а далі поширювалась в Росію. Українцям є чому повчитись у польського народу, бо саме «поляки першими в Європі запровадили виборче право на найвищому рівні державного управління (тобто елекцію – обрання короля сеймом), прийняли першу в Європі конституцію країни (1791 р.), а потім упродовж 127 років боролися проти окупантів за національне визволення і відновлення державності»¹. Взаємні негативні й позитивні уявлення польсько-і українського суспільств змінювались відповідно до інтенсивності польсько-українських стосунків.

Відтак, у польсько-українській історіографії важливе місце займає минуле обох народів. З польсько-українськими стосунками пов'язані драматичні епізоди, суперечливі моменти.